

**ŠVIETIMO TEIKĖJŲ TINKLO ORGANIZAVIMAS LIETUVOS MOKYKLOSE,
ATSIŽVELGIANT Į TEISĘ MOKYTI****Rūta Petkuvienė***

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Teisės filosofijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 4697
Elektroninis paštas petkuviene_ruta@yahoo.co.uk*

Pateikta 2008 m. kovo 14 d., parengta spausdinti 2008 m. gegužės 26 d.

Santrauka. Straipsnyje glaustai įvertinama valstybės politika, organizuojant švietimo teikėjų tinklo pertvarką, siekiama iširti jos poveikį teisės mokytis įgyvendinimui. Teisė mokytis yra neatsiejama nuo konstitucinės pareigos mokytis, kaip vieno iš pagrindinių vaikams keliamų reikalavimų lavintis iki 16 metų, todėl straipsnyje trumpai aptariama, kaip valstybės institucijos padeda šią pareigą įgyvendinti.

Straipsnyje pateikiama švietimo teikėjų tinklo organizavimo Lietuvos mokyklose apžvalga, atsižvelgiant į teisę rinktis mokyklą, teisę mokytis kuo arčiau namų bei savivaldybėms numatytą pareigą turėti pakankamą pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo programų teikėjų tinklą.

Straipsnyje pažymima, kad vykdant švietimo teikėjų tinklo pertvarką, nebuvo tinkamai numatytos konkrečios priemonės, kad būtų šios pertvarkos realizuotos, todėl teisė mokytis tapo sudėtingiau įgyvendinama. Straipsnyje daroma išvada, kad pastaruoju metu Lietuvoje valstybės valdžia daugiausia apsiriboja siekiu ginti asmens teises, todėl intensyviai užsiima teisės aktų kūrimu, tačiau ji nebeturi nei tinkamų priemonių, nei ambicijų užsiimti sukurtos teisinės tvarkos apsauga ir įgyvendinimu. Taip pat pabrėžiama, jog valstybės institucijos nėra pajėgios be bendruomenių pagalbos tinkamai organizuoti pareigos mokytis įgyvendinimą. Aktyvios bendruomenių veiklos dėka yra ne tik vykdoma švietimo teikėjų tinklo organizavimo kontrolė, bet ir skatinamas valstybėje demokratinės savikontrolės atsiradimas.

Pagrindinės sąvokos: teisė mokytis, švietimo teikėjų tinklas, bendruomenė.

ĮVADAS

2001 metais pagal Jungtinių Tautų vystymo programą buvo pradėtas vykdyti projektas, kurio tikslas – valstybės lygmeniu parengti žmogaus teisių apsaugos ir rėmimo planą, sukurtą visuomenės dalyvavimo pagrindu ir apimančią Lietuvos prioritetus. Pagal vykdomą projektą 2004 m. buvo parengtas pranešimas apie žmogaus teisių padėtį Lietuvoje, kuriame nurodyta, kad valstybės politikos pobūdis daro didžiulę įtaką žmogaus teisių apsaugai šalyje [1]. Pranešime, vadovaujantis Lietuvos Respublikos švietimo įstatymu, teigiama, kad švietimas yra prioritetinė valstybės remiama sritis, o vienas iš pagrindinių švietimo sistemos uždavinių yra suteikti jaunajai kartai bendrąjį išsilavinimą. Mokyklos vaidmuo šioje srityje yra pagrindinis. Ji padeda

vaikams suvokti savo vietą visuomenėje ir pasaulyje. Mokykla ugdo susitaikymą ir paklusnumą socialinei tvarkai, pagarbą konsensusui, moko apriboti savo poreikius ir juos suderinti su kitų žmonių interesais [2, p. 133]. Be to, išsilavinęs žmogus turi didesnes galimybes susirasti darbą, pats sukurti darbo vietas, dalyvauti poliniame gyvenime ir aiškiai žinoti, ko jis siekia, suvokti savo atsakomybę už priimamus sprendimus. Vakarų šalių mokslininkai akcentuoja, kad nacionalinė švietimo sistema apskritai yra laikoma „ideologiniu valdžios įrankiu“ [3, p. 118], todėl realiam teisės mokytis įgyvendinimui turi būti skiriamas ypatingas valstybės valdžios dėmesys.

Pranešimu apie žmogaus teisių padėtį ekspertai nurodė, kad siekiant užtikrinti aukštą švietimo paslaugų kokybę, turi būti atnaujinamas ugdymo turinys, atnaujinami mokyklų pastatai ir mokymo priemonės, pertvarkomas pedagogų rengimas ir kvalifikacijos tobulinimas, mokyklos kompiuterizuojamos, organizuojama moksleivių pavėžėj-

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Teisės filosofijos katedros lektorė, daktarė.

mo ikim mokymo įstaigų sistema, keičiami švietimo sistemos finansavimo principai, pertvarkomas mokyklų tipų tinklas, teikiamos socialinės paslaugos, modernizuojamos bibliotekos ir t.t. Taigi atliktas tyrimas ir pranešime pateiktos išvados, taip pat rekomendacijos galėjo būti tam tikros gairės vykdant nesibaigiančią švietimo reformą. Tačiau, kaip rodo praktika, taip neįvyko. Švietimo teikėjų tinklo organizavimas netenkina nei visuomenės, nei pedagogų bendruomenės, nes jis nėra skirtas padėti vaikams įgyvendinti teisę mokytis.

Straipsnio tyrimo tikslas – nustatyti švietimo teikėjų tinklo organizavimo Lietuvos mokyklose poveikį teisės mokytis įgyvendinimui. Tyrimo objektas – socialiniai santykiai, susiklostantys teisės mokytis įgyvendinimo proceso metu, atsižvelgiant į teisę rinktis mokyklą, teisę mokytis kuo arčiau namų bei savivaldybėms numatytą pareigą turėti pakankamą pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo programų teikėjų tinklą.

Siekiant įvertinti valstybės politiką, organizuojant švietimo teikėjų tinklą, informacijai gauti buvo taikytas dokumentų analizės metodas. Buvo tiriami Lietuvos teisės aktai, reglamentuojantys teisę į švietimą, švietimo teikėjų tinklo organizavimą, Lietuvos Konstitucinio Teismo nutarimai, Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės veiklos audito ataskaitos ir kt.

Taikant sisteminės ir loginės analizės metodus, straipsnyje tiriamas švietimo teikėjų tinklo organizavimas, atskleidžiama ir apibendrinama valstybės institucijų veikla, skirta padėti įgyvendinti teisę mokytis.

1. VALSTYBĖS POLITIKA ORGANIZUOJANT ŠVIETIMO TEIKĖJŲ TINKLO PERTVARKĄ

Valstybė, suteikdama žmogui laisvę veikti ir turėdama stiprų hierarchinį biurokratinį aparatą, gali garantuoti ne tik formalų teisių buvimą. Ji tampa pajėgi tas teises užtikrinti ir vienodai veiksmingai jas ginti. Tokiu atveju atsiranda saugumo pojūtis.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog Lietuvos Respublikos Konstitucijoje yra įtvirtinta tokia demokratinė teisinė valstybė, kuri siekia ginti asmens ir visuomenės teises ir sugeba tai daryti veiksmingai (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas). Pastaruoju metu Lietuvoje valstybės valdžia daugiausia apsiriboja siekiu ginti asmens teises, todėl intensyviai užsiima teisės aktų kūrimu, paversdama tai formalizuotu, o neretai itin biurokratizuotu procesu. Tačiau ji nebeturi nei tinkamų priemonių, nei ambicijų užsiimti sukurtos teisinės tvarkos apsauga. Gebėjimo ginti žmogaus teises nelieka ne tik centriniu valdžios lygmeniu. Vietos savivalda taip pat nebesirūpina veiksmingu atstovavimu žmogui ir nepadedą jam įgyvendinti savo teisių, nors savo esme yra labiausiai tam skirta [4]. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 28 straipsnio 6 d., savivaldybėms yra numatyta pareiga turėti pakankamą pradinio, pagrindinio, vidurinio ir neformaliojo švietimo programų teikėjų tinklą, užtikrinančių asmenų ugdymąsi ir jų teisę mokytis valstybine kalba,

pagalbą mokiniui, mokytojui ir mokyklai teikiančių įstaigų tinklą. Vykdydama šią pareigą Vilniaus miesto savivaldybės taryba 2005 m. gruodžio 21 d. sprendimu Nr. 1-981 patvirtino Vilniaus miesto savivaldybės bendrojo lavinimo mokyklų tinklo pertvarkos 2005–2012 metų bendrąjį planą. „Vilniaus miesto savivaldybės bendrojo lavinimo mokyklų tinklo pertvarkos 2005–2012 metų bendrojo plano“ (toliau – Planas) punkte 12.1.1. (Vilniaus savivaldybės mokyklų tinklo pertvarkos uždaviniai) reglamentuojama: „restruktūrizuojant vidurines ar kitas daugiapakopes mokyklas, sureguliuoti mokyklose ir klasėse mokinių skaičių, leidžiantį veiksmingiausiai įgyvendinti ugdymo tikslus ir sudaryti sąlygas mokiniams lankyti mokyklas kuo arčiau jų gyvenamosios vietos ir įgyti kokybišką vidurinį išsilavinimą.“ Minėto Plano punkte 12.1.3. nurodoma, kad „veiksmingiau paskirstant išteklius, bus pagerinta mokinių mokymosi bazė ir pasirūpinta saugia jų kelione į mokyklas“. Tačiau Vilniaus mieste švietimo sistema dėl vykdomų pertvarkų tapo dar labiau biurokratinė, apribojanti tėvų, mokinių teisę pasirinkti mokymo įstaigą. Be to, vykdant reformą buvo priimtas sprendimas sumažinti vidurinio švietimo programų teikėjų tinklą, jį sukoncentruojant miesto centre ir Senamiestyje, todėl tam tikrų miesto rajonų vaikams pagilėja atstumas nuo namų iki mokyklos, padidėja mokinių skaičius klasėse, tai lemia blogesnes mokymosi sąlygas.

Vilniaus miesto savivaldybės bendrojo lavinimo mokyklų tinklo pertvarkos 2005–2012 metų bendrasis planas kelia abejonių dar ir todėl, kad pastaruoju metu Vilniaus mieste yra iškilusi didžiulė transporto spūsčių problema (jie ypatingai dideli centre ir Senamiestyje). Tankiausio gimnazijų tinklo numatymas centre ir Senamiestyje reiškia, kad vaikus teks nuvežti į mokyklas, esant transporto grūstims, tai reiškia ne tik papildomą mokinių nuovargį, atsiliepiantį jų sveikatai, bet ir ekonominius nuostolius, patiriamus automobiliui stovint ir laukiant spūstyje. Taip pat atsiranda ekologinės problemos – dėl didėjančio automobilių kiekio, didėja tarša minėtuose mikrorajonuose.

Vilniaus miesto savivaldybės Kultūros, švietimo ir sporto departamento Švietimo skyriaus specialistai visiškai nesiėmė įgyvendinti ir kito svarbaus Plano 12.1.3 uždavinio dėl mokinių vykimo į mokymo įstaigas optimizavimo. Jei šis uždavinys liks neįgyvendintas, tai vaikų vežimo į mokyklas pareigą vėl teks perimti tėvams. Apskritai minėtame Plane nėra jokio konkretumo, t. y. nėra nurodyta, kuriuos uždavinius, kurie konkrečiai pareigūnai turi įgyvendinti, kokie uždavinių įgyvendinimo terminai ir pan. Nesant konkretumo, lieka neaišku, į kurį pareigūną piliečiai gali kreiptis, kad būtų supažindinti su savo teisėmis ar jiems būtų padėta pasinaudoti Plane numatytais teisėmis. Iš esmės mokyklų pertvarka tik apsunkina konstitucinės pareigos mokytis įgyvendinimą.

Sprendimą dėl Vilniaus miesto savivaldybės bendrojo lavinimo mokyklų tinklo pertvarkos 2005–2012 metų bendrojo plano priėmė Vilniaus miesto savivaldybės taryba. Tačiau ji nenumatė konkrečių priemonių minėto Plano įgyvendinimui. Teisėkūros juridinės technikos neišmąstymas ar jos nepaisymas demokratinėje valstybėje turėtų už-

traukti teisinę atsakomybę, t. y. daryti tokius teisės aktus negaliojančius, jei jais nėra nustatomos teisinės tvarkos užtikrinimo priemonės.

Teisinio reguliavimo aiškumo reikalavimo nepaisymas ne tik leidžia išvengti teisinės atsakomybės, bet ir atveria galimybes biurokratizmui. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 2 straipsnyje numatyta, kad „Biurokratizmas – tokia pareigūno veika, kai vietoj reikalų sprendimo iš esmės laikomasi nereikalingų ar išgalvotų formalumų, nepagrįstai atsisakoma spręsti pareigūno kompetencijai priklausančius klausimus, vilkinama priimti sprendimus ar atlikti savo pareigas bei kitaip blogai ar netinkamai valdoma (atsisakoma informuoti asmenį apie jo teises, sąmoningai pateikiamas klaidinantis ar netinkamas patarimas ir t. t.)“ [5]. Savivaldybės administracijos direktorius, būdamas tiesiogiai ir asmeniškai atsakingas už savivaldybės tarybos sprendimų įgyvendinimą savivaldybės teritorijoje, gali vengti tinkamai atlikti savo pareigas motyvuodamas tuo, kad pagal Vietos savivaldos įstatymą [6] sprendžiant kiekvieną kartą būtina nustatyti, kokie konkrečiai klausimai yra priskirtini jo kompetencijai, ypačingai tuomet, kuomet kalbama apie priskirtąsias (ribotai savarankiškas) savivaldybių funkcijas.

Teisės aktuose nenustačius, kokia apimtimi tam tikrą funkciją vykdo atitinkama valstybės institucija, tampa neaišku, kas yra atsakingas už tai, kad būtų užtikrinamas veiksmingas tokių funkcijų vykdymas. Pavyzdžiui, pagal Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 37 str. 1 dalį už švietimo kokybę *atsako* (paryškinta – autoriaus) švietimo teikėjas, pavyzdžiui, mokykla. Tame pačiame straipsnyje 4 d. dalyje reglamentuojama, kad už švietimo *kokybę* (paryškinta – autoriaus) atsako Švietimo ir mokslo ministerija, jos įgaliotos institucijos, remdamosi kokybės tyrimų išvadomis [7]. Taigi asmuo, jei jo netenkina švietimo kokybė, pirmiausia turėtų kreiptis į mokyklos direktorių ir pateikti savo siūlymus dėl kokybės gerinimo. Kuomet į pasiūlymus neatsižvelgiama, asmuo gali kreiptis į Švietimo ir mokslo ministeriją. Jei švietimo kokybė yra neužtikrinama dėl netinkamai išdėstyto švietimo teikėjų tinklo (kaip minėta, esant dideliame atstumui nuo priskirtos mokyklos, vaikui tenka anksti išvykti į ją, o tai padidina nuovargį. Nuovargis menkina žinių įsisavinimą dėl to blogėja mokymosi kokybė.), tuomet Švietimo ir mokslo ministerija nurodo kreiptis į savivaldybę, nes pagal Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 28 str. 6 dalį savivaldybei yra numatyta pareiga turėti pakankamą pradinio, pagrindinio, vidurinio švietimo programų teikėjų tinklą. Kuomet yra kreipiamasi į savivaldybę, ten yra nurodoma, kad pastaroji neturi lėšų nei suremontuoti senų mokyklų, nei pastatyti naujų, nes valstybė neskiria šiai sričiai reikiamų asignavimų. Tuomet dėl lėšų skyrimo galima kreiptis į Lietuvos Respublikos Vyriausybę (toliau – Vyriausybę). Vyriausybę pagal kompetenciją kreipimasi persiunčia Švietimo ir mokslo ministerijai. Švietimo ir mokslo ministerija nurodo, kad savivaldybės pagal jų nusistatytus prioritetus prašo skirti reikiamas lėšas švietimo sričiai. Jei mokyklų renovacija, jų statyba nėra numatyta pirmumo teise, lėšos yra skiriamos kitiems poreikiams

tenkinti. Švietimo ir mokslo ministerija, argumentuodama Lietuvos Respublikos Konstitucijoje savivaldai suteikta teise laisvai ir savarankiškai veikti, teigia, kad neturi teisės nurodyti kaip skirstyti skiriamas švietimo sričiai lėšas. Tokiu atveju, nesant jokios kontrolės, savivaldybės gali manipuliuoti gautomis lėšomis ir tenkinti tik atskirų asmenų interesus. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės veiklos audito 1-asis departamentas atliko auditą ir 2003 m. vasario 27 d. paskelbė ataskaitą Nr. 2010-1-1 „Dėl moksleivio krepšelio lėšų planavimo ir panaudojimo veiklos audito Vilniaus rajono savivaldybės administracijoje“. Ataskaitoje nurodoma, kad Lenkų rinkimų akcijos atstovai pasinaudodami Vyriausybės 2001-12-14 nutarimu Nr. 1520 „Dėl bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo reformos nuostatų patvirtinimo“ 20 punktu, suteikiančiu teise steigėjui perskirstyti tarp mokyklų iki 15 procentų moksleivių krepšelio lėšų, pridėjo didžiules lėšas lenkiškoms mokykloms, jas atimant iš lietuviškų mokyklų¹. Šis rajono savivaldybės tarybos priimtas sprendimas iš esmės pažeidžia Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 5 straipsnio 1 dalies 1 punktą, kur nustatyta, kad turi būti sudarytos kiekvienam lygios galimybės mokytis, o švietimo sistema yra socialiai teisinga.

Savivaldybėms suteikta galimybė perskirstyti moksleivių krepšelio lėšas neskatinama nei mokymosi kokybės, nei švietimo teikėjų tinklo optimizavimo, todėl pati visuomenė siūlo uždrausti savivaldybėms perskirstyti moksleivių krepšelio lėšas ir imtis jų veiklos koordinavimo [8]. Tačiau Švietimo ir mokslo ministerija nurodo, kad šiaudien Lietuvoje apskritai nėra vykdoma vieninga švietimo politika. Tai palikta savivaldai. Kuomet nėra vykdoma vieninga švietimo politika, nebegalima kalbėti apie siekį ginti visuomenės teises. Švietimo ir mokslo ministerija, suabsoliutindama savivaldos teisę ir atsisakydama jos veiklos priežiūros, tarsi „pamiršta“ Konstitucinio Teismo išaiškinimą, kad savivaldi teritorinė bendruomenė yra visos valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos dalis, todėl savivaldybių – teritorinių bendruomenių, viešojo intereso negalima priešpriešinti visos valstybinės bendruomenės viešajam interesui, kurį pagal savo kompetenciją turi garantuoti ir valstybės institucijos. Tarp valstybės valdymo ir vietos savivaldos yra sąveika, pasireiškianti *inter alia*, kad centralizuotas valstybės valdymas administraciniuose teritoriniuose vienetuose yra derinamas su decentralizaci-

¹Maišiagalos Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mokyklai buvo mažinamos lėšos 102 038 Lt, Marijampolio vidurinei buvo mažinama 77 072 Lt, o Paberžės „Verdenės“ – net 128 028 litais, ir t. t. Tuo pačiu sprendimu lenkiškoms mokykloms didintos lėšos: Paberžės 1-ajai – 114 716 Lt, Karvio pagrindinei – 80 174 Lt, Avižienių vidurinei – 112 547 Lt, Bezdonių J.Slovackio – 83 200 Lt, Nemenčinės 1-ajai – 79 386 Lt. Tokiu būdu iš viso perskirstoma apie pusantro milijono litų lietuviškų mokyklų nenaudai. Be to, Vilniaus rajone buvo plėtojamas turizmas. Tam buvo numatyta net 16 000 Lt, skirtų baidarėms įsigyti, kai tuo tarpu Paberžės, Maišiagalos Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo ir kitos valstybine kalba dirbančios mokyklos neturi jokių sąlygų vesti fizinio lavinimo pamokų (nėra stadiono nei sporto salės, ir t. t.).

ja, kad įstatymuose yra įtvirtinamas centrinės valdžios institucijų ir savivaldybių bendradarbiavimas, kad valstybė įvairiais būdais ir formomis remia savivaldybes, taip pat, kad valstybė įstatymų apibrėžtomis formomis prižiūri savivaldybių veiklą ir koordinuoja valstybės ir savivaldybių bendrus veiksmus, kai yra siekiama reikšmingų socialinių tikslų (Konstitucinio Teismo 1998 m. vasario 18 d., 2000 m. birželio 13 d., 2001 m. birželio 28 d., 2002 m. sausio 14 d., 2002 m. gruodžio 24 d., 2003 m. gegužės 30 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai). Švietimo ir mokslo ministerijos „abejingumas“ švietimo sričiai yra nesuprantamas ir teisiškai nepagrindžiamas, nes, kaip jau minėta, švietimo srityje savivaldybė turi ribotai savarankiškas funkcijas.

Kita išryškėjusi valstybėje problema – galėjimas nebaudžiamai apgaudinėti visuomenę, tiksliau, sleisti tik tam tikrą informacijos dalį, kuri teigiamai galėtų paveikti žmones ir pastarieji pritarę valdžios priimamiems sprendimams. Tai „leidžiama“ ir politikams, ir valstybės pareigūnams. Pavyzdžiui, pristatant žiniasklaidoje Vilniaus miesto savivaldybės bendrojo lavinimo mokyklų tinklo pertvarkos 2005–2012 metų bendrąjį planą, buvo nurodyta, jog pertvarkant mokyklas siekiama sukurti šiuolaikinės visuomenės mokymosi poreikius atitinkantį mokyklų tinklą, kad pertvarkius mokyklas visi mokiniai mokytųsi viena pamaina, galėtų lankyti mokyklas kuo arčiau savo namų, kad būtų sudarytos prielaidos ir sąlygos aukštesnės kokybės švietimui [9]. Toks Plano pristatymas pagrįstai leidžia tikėtis, kad konstitucinė pareiga mokytis bus lengviau įgyvendinama. Tačiau išsamiau patyrinėjus Planą paaiškėja, kad reorganizavus Vilniaus vidurines mokyklas, didžiosios dalies jų atsisakoma, t. y. iš dabar esančių 49 mokyklų po pertvarkos lieka 17, kurios yra akredituotos teikti vidurinio ugdymo programas. Jų tinklą ketinama plėsti tik tuo atveju, jei mokyklos atitiks akreditacijos reikalavimus. Be abejo, įvertinus mokyklose teikiamų švietimo paslaugų kokybę, ne visoms jų galima suteikti teisę teikti vidurinio ugdymo programas. Tačiau už nesugebėjimą užtikrinti tinkamos švietimo kokybės turėtų būti baudžiami ne gyventojai, o švietimo teikėjai. Jau dabar didžioji dalis sostinės mokyklų yra perpildytos, todėl jų tinklo mažinimas tampa nesuprantamas. Sumažinus mokyklų skaičių ir perkėlus mokinius į kitas ugdymo įstaigas, padaugėja besimokančių mokinių klasėse kiekis, o tai jau yra nesuderinama su aukštesne švietimo kokybe.

2. BENDRUOMENĖS REIKŠMĖ SIEKIANT UŽTIKRINTI DEMOKRATIŠKĄ TEISĖS Į ŠVIETIMĄ ĮGYVENDINIMĄ

Siekis mažinti mokyklų tinklą stebimas visoje Lietuvoje. Savivaldybės nurodo gana įvairias šio proceso priežastis: ir netinkamas mokyklų materialinis aprūpinimas, ir jų avarinis stovis, ir mažėjantis vaikų, ateinančių į mokyklas, skaičius ir t. t. Tačiau vis dažniau pasigirsta naudos argumentas – esą neapsimoka turėti tiek daug mokyklų. Kultūros, filosofijos ir meno instituto Dabartinės Lietuvos kultūros skyriaus vedėjas dr. Stanislovas Juknevičius

teisingai pastebi, kad bet kokios visuomenės išsivystymo laipsnį parodo ne tai, be ko ji gali apsieiti, o tai, be ko negali. Tai, kad visuomenė negali apsieiti be mokyklų, rodo jos reiškiamas vis didesnis nepasitenkinimas vykdomomis pertvarkomis švietimo srityje. Jei anksčiau su daromomis reformomis švietimo srityje buvo stengiamasi susitaikyti, tai dabar teisę į kokybišką švietimą imtasi ginti kreipiantis ir į teismą, ir į Seimo kontrolierių, ir į Vaiko teisių apsaugos kontrolierių įstaigas. Atsirandantis poreikis aktyviai ginti savo teises rodo, kad pradėdama vykdyti būdinga demokratinėi valstybei jos pareigūnų priimamų sprendimų visuomeninė kontrolė. Žmonės, įpratę galvoti, jog jų teises ginti privalo valstybė, keičia savo požiūrį ir jau nebesieja tvarkos užtikrinimo su vykdoma pareigūnų kontrole. Jie buriiasi į bendruomenes ir stengiasi dalyvauti priimant sprendimus ir valdant atitinkamas teritorijas. Tai leidžia manyti, kad pamažu formuojasi autentiška Lietuvai demokratinė tradicija su šaliai būdinga kultūra bei dabartine visuomenės branda.

Siekiant paspartinti tradicijos formavimąsi, reikia išsaugoti likusias bendruomenes, o kur jų nebėra, būtina jas vėl sukurti. Bendruomenės yra linkusios saugoti tradicijas, papročius, kaip tam tikras vertybes. Bendrų vertybių buvimas vienija visuomenę iš vidaus, suteikia stabilumą, tai leidžia pasijusti saugiam ir nepasiduoti iracionalumui (pavyzdžiui, patikėjus tuščiais rinkimų pažadais balsuoti už tuos, kurie akivaizdžiai siekia naudoti tik sau). Jos gali suteikti saugumo pojūtį ir vykdydamos socialinę kontrolę (neįmanoma suprasti, kodėl suaugę žmonės nereaguoja, kuomet paauglės mergaitės sumuša bendraamžę jų aki-vaizdoje [10], nors jie patys dar prieš penkiolika metų buvo linkę pasisveikinti vienas su kitu net ir vienas kito nepažinodami). Taip pat žmonės supranta, kad būdami bendruomenėje gali veiksmingiau ginti savo teises. Ši bendruomenės teikiama nauda skatina demokratinės savikontrolės atsiradimą. Norėdamas išlikti bendruomenėje dėl jos teikiamos įvairiapusiškos naudos, žmogus mokosi savanoriškai apriboti savo interesus ir juos derinti su kitų žmonių interesais. Tokiu atveju valstybei nebereikia kurti visa apimančių teisinių mechanizmų tvarką užtikrinti. Be to, bet kokios priemonės, skirtos tvarką palaikyti, dažnai suvaržo žmogaus laisvę veikti, todėl jos turi būti kontroliuojamos pačių piliečių.

Kadangi bendruomenėms stinga žinių, patirties, išmanymo daugelyje sričių, galimi du problemų sprendimo scenarijai. Pirmasis – itin sudėtingus klausimus, kurių spręsti bendruomenės nėra pajėgios, galėtų padėti išspręsti įsteigta nepriklausoma, mokslino pobūdžio institucija. Tačiau šiuo atveju kultūrų papildomos problemos: didėtų išlaidos naujos institucijos išlaikymui, tektų spręsti šios institucijos funkcijų, atsakomybės bei atskaitomybės klausimus ir t. t. Antrasis, mūsų nuomone, efektyvesnis scenarijus – šiuo metu Lietuvoje veikiančios mokslo institucijos yra pajėgios tiek protiniu potencialu, tiek turima tyrimų baze vykdyti socialinius užsakymus bei teikti sisteminio pritaikomumo praktines rekomendacijas. Toks sprendimas garantuotų mokslo

institucijų taikomosios veiklos plėtrą bei į aukštesnį lygį pakylėtų demokratijos įgyvendinimo procesą. Be to, pateiktos mokslinės rekomendacijos galėtų tapti vertybinėmis gairėmis formuojant vieningą žmogaus teisių apsaugos sistemą, atliktų edukologinę funkciją. Mokslininkų išvalgumas padėtų kokybiškai keisti socialinę politiką, o tai padėtų išvengti visuomenės susipriešinimo (juk vadinamasis „karas keliuose“ ir vyksta dėl nepakantumo vienas kitam, nepagarbos artimui). Galima pritarti R. Dahrendorfui: kam laukti kol įvyks katastrofa, jei ją galima numatyti ir jos išvengti [11]. Jau yra įrodyta, jog valstybėje yra būtini ir kultūriniai, ir moksliniai iššūkiai, kad būtų galima palaikyti valstybės tapatumą ir formuoti bendrojo gėrio supratimą. Juk ne visuomet mokslas turi būti tik tiesiogiai naudingas ir būtinai skatinti maksimalų pelno didėjimą. Kodėl yra pamirštama netiesioginė kultūros ir mokslo teikiama nauda visuomenei?

IŠVADOS

1. Asmens teisės ir jų apsauga demokratinėje valstybėje tampa svarbiausiu jos veiklos tikslu. Tai tarsi medžiaga, iš kurios kuriamas demokratinis valdymo procesas. Lietuvoje valstybės valdžia daugiausia apsiriboja siekiu ginti asmens teises, todėl intensyviai užsiima teisės aktų kūrimu, tačiau ji nebeturi nei tinkamų priemonių, nei ambicijų užsiimti sukurtos teisinės tvarkos apsauga. Dėl vykdomos švietimo teikėjų tinklo reorganizacijos, nesant tinkamai numatytų konkrečių priemonių pertvarkos įgyvendinimui, teisė mokytis tampa tik sunkiau įgyvendinama. Tai neatitinka demokratinio valstybės valdymo reikalavimo turinčiuoju požiūriu.

2. Gebėjimo ginti žmogaus teises nelieka ne tik centriniu valdžios lygmeniu. Vietos savivalda taip pat nebesirūpina veiksmingu atstovavimu žmogui ir nepadaeda jam įgyvendinti savo teisių, nors savo esme yra labiausiai tam skirta, todėl dalį pareigų, kurias turėtų vykdyti valstybės institucijos, turi perimti gyventojai.

3. Lietuvoje nėra vykdoma vieninga švietimo politika, todėl vienas iš pagrindinių švietimo sistemos uždavinių – suteikti jaunajai kartai bendrąjį išsilavinimą, lieka tinkamai neįgyvendintas.

4. Be bendruomenių pagalbos, Valstybės institucijos nėra pajėgios tinkamai organizuoti pareigos mokytis įgyvendinimą. Bendruomenių aktyvios veiklos dėka yra ne tik vykdoma švietimo teikėjų tinklo organizavimo kontrolė, bet ir skatinamas valstybėje demokratinės savikontrolės atsiradimas.

LITERATŪRA

1. Pranešimas apie žmogaus teisių padėtį Lietuvoje // http://www3.lrs.lt/pls/inter/w3_viewer.ViewDoc?p_int_tekst_id=21145&p_int_tv_id=2318&p_org=0 - 27k. Žiūrėta: 2005-12-15.
2. Marks S., Clapham A. International Human Rights Lexicon. Oxford University Press, 2005.

3. Althusser L. Ideology and Ideological State Apparatuses (Notes towards an Investigation), in S. Žižek (ed.), Mapping Ideology. London: Verso, 1994.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl kultūros įstaigų reorganizavimo ir likvidavimo tvarkos“ (1995 m. birželio 13 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. lapkričio 28 d. nutarimo Nr. 1320 „Dėl Lietuvos nepriklausomybės signatarų namų ir Lietuvos menininkų rūmų“ 1, 2.3 ir 2.4 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2005, Nr. 87-3274.
5. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymas // Žin., 1998, Nr. 110-3024.
6. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas // Žin., 1994, Nr. 55-1049.
7. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas // Žin., 1991, Nr. 23-593.
8. Kazimieras G., Vilniaus rajone diskriminuojami lietuviškų mokyklų moksleiviai // Voruta, Nr. 18 (540), 2003 m. rugsėjo 24 d.
9. Pradėtas svarstyti sostinės mokyklų tinklo pertvarkos 2005–2012 m. projektas // <http://www.vilnius.lt>. Žiūrėta: 2006-02-15.
10. Albrektienė J. Vox Maris žinios // <http://www.voxmaris.lt/?lt=1168937047>. Žiūrėta: 2007-10-15.
11. Dahrendorf R. Living with Insecurity // http://www.project-syndicate.org/print_commentary/dahrendorf25. Žiūrėta: 2006-11-02.

ORGANISATION OF AN EDUCATION PROVIDERS' NETWORK IN LITHUANIAN SCHOOLS WITH RESPECT TO THE RIGHT TO EDUCATION

Rūta Petkuvienė*

Mykolas Romeris University

S u m m a r y

The article presents an in-depth assessment of state policy in regard to the organisation of reforms in the education providers' network seeking to analyse its impact on realising students' rights to education. The right to education is inextricably linked to one's constitutional duty to seek education, as outlined in one of the main requirements for children up to the age of 16 to attend school. The role of state institutions in facilitating the implementation of the aforementioned rights and duties is briefly discussed.

The aim of the research was to determine the impact of the organisation of the education providers' network in Lithuanian schools on the realisation of students' rights to education. The object of the research was the social in-

*Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Philosophy of Law, lecturer, doctor.

terrelation arising from the process of realising the right to education, considering the right to choose a particular school, the right to attend the school closest to one's home, as well as the duty of municipalities to provide an adequate network of primary, basic and secondary programme providers.

In seeking to evaluate the government's policies on the organisation of an education providers network, information was gathered using the method of document analysis. Lithuanian legal acts regulating the right to education and the organisation of an education providers network were analysed, as were Lithuanian Constitutional Court resolutions and performance audit reports carried out by the National Audit Office of Lithuania, among other documents.

In the article systemic and logical analysis methods were used to examine the organisation of the education providers network. The activities of state institutions concerning their steps towards the realisation of the right to education were revealed and summarised.

The article presents an overview of the organization of the education providers' network in Lithuanian schools, with regards to the right to choose a particular school, the right to seek education close to one's home, and the foreseen duty of municipalities to have in place a comprehensive network of primary and secondary education programme providers.

It is noted in the article that when implementing reforms in the education providers' network insufficient attention was given to the actual measures designed to realise the changes, which is why the right to education was more difficult to put into practice. This does not meet the governance requirements expected of a democratic state, particularly from a qualitative aspect. Based on this premise, the following conclusion was reached: in recent years the Lithuanian government places the most emphasis on defending peoples' civil rights and thus the creation of the appropriate legislation, yet it is left with neither sufficient measures nor the ambition to follow through with the proper management and implementation of the newly created legal acts. The ability to defend human rights is lacking not only at a central governmental level. Local governing bodies are also showing less and less concern for effective representation and are inactive in the realisation of the public's rights, despite this being their essential role. This is why certain duties, which should be carried out by state institutions have had to be performed by members of the public. There is no unified education policy in effect in Lithuania, which is why one of the main objectives of the education system, to provide the younger generation with a general education, remains inadequately realised.

It is also noted that state institutions are not capable of providing the effective organization of the duty to seek education without the assistance of the local community. The successful control of organizing an education providers' network can be attributed to the activities of a dynamic local community, as can the encourage-

ment of democratic self-control within the state.

Keywords: right to education, education providers' network, local community.